

Andrii Feloniuk

National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5197-1462>

150 років Науковому товариству ім. Шевченка

2023 рік пройшов під знаком 150-річчя від заснування Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) – найдавнішої української наукової громадської інституції, заснованої 1873 р. як літературне Товариство ім. Шевченка у Львові з ініціативи культурно-громадських діячів Наддніпрянщини та Галичини. У 1892 р. Товариство реформоване на наукове. Воно пройшло довгий і складний шлях та зробило неоціненний внесок у розвиток української науки й культури. Своєю організаційною та науково-видавничою діяльністю НТШ заповнило численні прогалини в різних галузях науки (особливо в українознавстві), вплинуло на формування національної свідомості українського народу, сприяло налагодженню наукових контактів з ученими інших країн, спричинилося до появи важливих наукових ідей та формування наукових шкіл, які здобули визнання у світовій науці.

150-річчя НТШ – неординарна подія в науковому й культурному житті України. Ювілей перетворився на велике свято єднання науковців різних фахів і зацікавлень з України та зарубіжжя, підведення підсумків і визначення нових перспектив на майбутнє.

Основні події, приурочені до 150-ї річниці від заснування НТШ, тривали від 8 до 16 грудня 2023 р. У рамках відзначення Ювілею проведено багато заходів – від сесій, круглих столів, презентацій до мистецьких виставок, міжнародних конференцій

та інших науково-культурних форумів; завершилося святкування Урочистою академією.

8 грудня 2023 р. в Києві у Великому конференц-залі НАН України відбулася ювілейна сесія Загальних зборів Національної академії наук України, присвячена 150-літтю НТШ¹.

12 грудня 2023 р. – перший день ювілейних святкувань у Львові. У межах Міжнародної наукової конференції „150 років Наукового товариства ім. Шевченка” у Львівському національному університеті (ЛНУ) імені Івана Франка організовано круглий стіл, під час якого презентували видання „Наукове товариство ім. Шевченка: 150 років на службі української науки та культури. Природничі науки”.

Із вітальним словом до учасників звернувся проректор з наукової роботи ЛНУ ім. Івана Франка академік НАН України Роман Гладишевський. До привітань долучилися голова НТШ академік НАН України Роман Кушнір та заступник голови НТШ академік НАН України Ігор Мриглод.

Далі розпочалася презентація проекту за напрямками роботи Математично-природописно-лікарської секції (утворена 1893 р.), яка завжди була однією з тих, що визначали головні вектори діяльності Товариства впродовж останніх 130 років його історії.

Виступали голова Лікарської комісії професорка Валентина Чоп’як, заступниця голови НТШ професорка Лідія Бойчишин, член-кореспондент НАН України Ростислав Стойка.

Також на засіданні круглого столу науковці презентували напрацювання в царині математики, фізики, геофізики, матеріалознавства й механіки (голова Математичної комісії доцент Ярослав Притула, доктор фізико-математичних наук, науковий секретар Товариства Роман Пляцко, член-кореспондент НАН України Валентин Максимчук, професор Богдан Кіндрацький).

У другій половині того ж дня в Інституті народознавства НАН України всі зацікавлені зібралися на круглий стіл „Музейні

¹ Детальна інформація про цей захід за посиланням: <https://nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10853> [08.05.2024].

колекції НТШ в Інституті народознавства НАН України”. В обговоренні цієї теми взяли участь: директор Інституту народознавства НАН України академік НАН України Степан Павлюк, голова НТШ в Україні академік НАН України Роман Кушнір, кандидати історичних наук Віталій Кушнір та Оксана Сапеляк, доктор історичних наук Ярослав Тарас, докторка мистецтвознавства Галина Івашків, член-кореспондент НАН України Ігор Завалій, керівник Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України кандидат мистецтвознавства Андрій Клімашевський. Під час круглого столу експонувалися пам’ятки із фондів Музею етнографії та художнього промислу й бібліотеки Інституту народознавства НАН України „Музей НТШ: крізь вирви трьох воєн”.

Наступного дня (13 грудня 2023 р.) почався ювілейний міжнародний медичний форум „Медицина України та світу: основи, реалії та стратегічні перспективи”. Захід приурочили до 150-річчя НТШ та 125-річчя Лікарської комісії НТШ, а його організаторами стали Лікарська комісія НТШ і Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького.

Участь фахівців зі США, Канади, Великобританії, Швейцарії, Нідерландів, Німеччини, Польщі, а також провідних українських вчених перетворили це зібрання на знакову подію в науковому житті України.

Протягом трьох днів роботи форуму проведено велику кількість тематичних пленарних засідань, симпозіумів, круглих столів, майстер-класів. Розглянуто фундаментальні медичні інновації в Україні та світі, міждисциплінарні проблеми в умовах війни, сучасні методи реабілітації, питання громадського здоров’я, фармацевтичної галузі, медичного менеджменту, цифрової медицини тощо. Презентовано книгу „Лікарська комісія Наукового товариства ім. Шевченка (1898–2023): матеріали до біографічного словника дійсних членів” (Львів, 2023).

Того ж дня, у другій його половині, у приміщенні Національного музею у Львові імені митрополита Андрея Шептицького (НМЛ) відкрилася виставка „Нація. Мистецтво. Наука”,

підготовлена зусиллями працівників цього музею та Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ з нагоди 150-ліття Товариства. Перед численними гостями з вітальними словами виступили генеральний директор НМЛ Ігор Кожан, голова Львівської обласної державної адміністрації Максим Козицький, голова НТШ академік НАН України Роман Кушнір, керівник Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ член-кореспондент НАН України Ігор Завалій.

На ювілейній виставці представлені експонати, які зібрали в НТШ до 1940 р. і зберегли львівські музейники. Крім того, продемонстровано вибрані твори з приватних колекцій та збірку мистецьких видань Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ.

14 грудня 2023 р. учасників святкувань було запрошено на презентацію книги „Наукове товариство ім. Шевченка: 150 років на службі української науки та культури. Гуманітарні науки” (Львів, 2023). Модерував захід голова Історичної комісії НТШ дійсний член НТШ Андрій Фелонюк, який розповів про ідею видання, критерії відбору 36 статей та особливості їхнього редагування.

Головним критерієм, яким керувалися редактори видання, був дисциплінарний підхід у тематиці статей. З огляду на це, лівова частка запропонованих авторами й відібраних редколегією текстів стосується основних наукових напрямків у ділянці українознавства, що досліджувалися в НТШ від початків його існування й до сьогодні. Ще чверть публікацій присвячено членам Товариства, які зробили визначний внесок у його становлення, розвиток та уособлювали різні періоди його історії. Йдеться про фундаторів і членів-засновників Товариства імені Шевченка 1873 р., а також Михайла Грушевського, Івана Франка, Степана Томашівського, Кирила Студинського, Івана Крип'якевича, Мирона Кордубу, Івана Дзюбу.

Презентацію відкрив голова НТШ академік НАН України Роман Кушнір. Про свої дослідження, опубліковані у збірнику,

розповіли дійсні члени НТШ: секретарка Комісії семіотики соціально-культурних процесів Ореста Лосик, голова Літературознавчої комісії Назар Федорак, голова Комісії всесвітньої літератури та міжкультурної комунікацій ім. М. Лукаша Тарас Шмігер, членкиня Президії НТШ Зоряна Купчинська, член Президії НТШ Михайло Глушко, голова Комісії фольклористики Оксана Кузьменко, голова Етнографічної комісії Ярослав Тарас, голова Географічної комісії Іван Ровенчак, голова Дніпровського осередку Сергій Світленко. На завершення присутні заслухали доповідь дійсного члена НТШ Америки Василя Лопуха на тему „Українські Січові Стрільці у фотохроніці Першої світової війни та Визвольних змагань”.

У другій половині того ж дня у Львівській національній науковій бібліотеці (ЛННБ) України імені В. Стефаника було проведено круглий стіл „Бібліотека НТШ – перша національна наукова бібліотека України: перервана історія” і відкрито однойменну тематичну банерну виставку, приурочені до 150-річчя Товариства й 130-річчя його Бібліотеки.

Вступним словом присутніх привітав генеральний директор ЛННБ України ім. В. Стефаника кандидат педагогічних наук Василь Ферштей. Голова НТШ академік НАН України Роман Кушнір у промові коротко охарактеризував історію Товариства, актуалізував проблеми його розвитку, означив вплив російсько-української війни на діяльність осередків на східних теренах України та в Криму.

У своїй доповіді генеральний директор Бібліотеки Василь Ферштей окреслив основні етапи розвитку Бібліотеки Товариства, особливості формування фонду та її читацький склад, нагадав імена фундаторів, утверджуючи тезу, що ЛННБ України ім. В. Стефаника – інституційна спадкоємниця Бібліотеки НТШ.

Цікаві сторінки з історії Бібліотеки Товариства, її рукописних та архівних збірок розкрила наукова співробітниця відділу рукописів, дійсна членкиня НТШ Галина Сварник. Увагу учасників круглого столу привернули й виступи директора Інституту народознавства НАН України академіка НАН України Степана

Павлюка, професора Степана Давимуки, заступниці голови НТШ Лідії Бойчишин.

Завідувачка відділу рукописів кандидатка історичних наук Мирослава Дядюк ознайомила учасників зібрання із структурою тематичної експозиції. 16 виставкових банерів відображають головні віхи становлення і розвитку Товариства, його наукову та видавничу діяльність, формування та функціонування музеїв і бібліотеки НТШ, фонди якої в 1940 р. посіла Львівська філія Бібліотеки Академії наук УРСР (тепер Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника).

15 грудня 2023 р., четвертий день відзначення Ювілею, розпочався у Львівському національному університеті імені Івана Франка круглим столом „Українська мова як державо-творче начало”.

Першим на круглому столі слово взяв голова НТШ академік НАН України Роман Кушнір. Згодом до всіх присутніх звернувся почесний доктор ЛНУ ім. Івана Франка, директор Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України академік НАН України Микола Жулинський. Насамперед учений наголосив на вагомій ролі Товариства в розвитку та утвердженні української мови в Україні та світі. Він зауважив, що сьогоднішня дискусія покликана обговорити мовну ситуацію в країні, проблеми і завдання, які постають перед українським суспільством.

Своїми міркуваннями щодо мовного питання поділилися директор Інституту української мови НАН України, дійсний член НТШ професор Павло Гриценко, доцентка кафедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського університету Галина Тимошик (презентувала колективну монографію, присвячену 150-літтю НТШ, – „Мовознавча комісія НТШ. З історії людей та ідей” (Львів, 2023)), завідувачка кафедри української мови імені професора Івана Ковалика, професорка Зоряна Купчинська (представила працю почесного члена НТШ Юліана Редька „Сучасні українські прізвища” (Львів, 2023)), перекладач, філолог та письменник, професор Львівського університету, дійсний член НТШ Андрій Содомора, український фізик

та історик науки професор Василь Шендеровський, доктори філологічних наук Михайло Гнатюк, Алла Швець, Ірина Фаріон, доктор історичних наук Петро Шкраб'юк. Обговорювалися шляхи популяризації української мови, її роль у розвитку держави, законодавче регулювання мовної політики в Україні, набуття міжнародного статусу української мови.

У той самий день, уже після обіду, в Науково-технічній бібліотеці Національного університету „Львівська політехніка” відбулося пленарне засідання Міжнародної наукової конференції „150 років Наукового товариства ім. Шевченка”. Привітання виголосив голова НТШ академік НАН України Роман Кушнір, який модерував зібрання.

Було заслухано п'ять доповідей. Першим виступив голова Історичної комісії, дійсний член НТШ Андрій Фелонюк, який доповідав на тему „Почесні члени Наукового товариства імені Шевченка (1892–1937 рр.)”. Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві імені Шевченка стала об'єктом розгляду дійсного члена НТШ, професора Михайла Гнатюка. Етнографічну комісію як провідний науково-дослідний підрозділ НТШ у Львові (до 125-річчя її створення) представив дійсний член НТШ, професор Михайло Глушко. Проректор ЛНУ ім. Івана Франка, академік НАН України Роман Гладишевський з нагоди Ювілею НТШ поінформував про здобутки львівської наукової кристалохімічної школи. Про епістолярну спадщину гетьмана Пилипа Орлика розповіла професорка Варшавського університету, дійсна членкиня НТШ Валентина Соболев.

16 грудня 2023 р. стало завершальним днем ювілейних святкувань. Він почався Службою Божою за здоров'я членів Товариства в соборі Святого Юра. Під час Літургії було освячено хоругву НТШ. Опісля всі охочі мали змогу відвідати крипту храму й помолитися перед могилами предстоятелів Української греко-католицької церкви і почесних членів НТШ Андрея (Шептицького), Йосифа (Сліпого) та Мирослава (Любачівського).

Пізніше, від 12-ї до 16-ї години, в Актівій залі ЛНУ ім. Івана Франка тривала Урочиста академія, учасниками якої стали члени

НТШ, знані українські науковці, представники державної та місцевої влади.

Із визначною подією присутніх привітав голова НТШ в Україні академік НАН України Роман Кушнір. З нагоди 150-літнього ювілею найдавнішої всеукраїнської наукової інституції слова вітання та вдячності за плідну працю в царині української науки й культури передали Президент України Володимир Зеленський, Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук, Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль, Президент Національної академії наук України, академік НАН України Анатолій Загородній, видатний український вчений-фізик, політичний і громадський діяч, почесний член НТШ академік НАН України Ігор Юхновський. Членам НТШ було вручено нагороди Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національної академії наук України. Свою вдячність за активну роботу Наукового товариства ім. Шевченка висловили й представники місцевої влади, долучившись безпосередньо до вручення подяк та почесних грамот.

Урочиста академія продовжилася доповіддю голови НТШ в Україні академіка НАН України Романа Кушніра, який детально висвітлив минуле та сьогодення Наукового товариства ім. Шевченка, означивши також його перспективи на майбутнє. Пізніше колег-науковців вітав голова Західного наукового центру НАН України та Міністерства освіти і науки України академік НАН України Зіновій Назарчук, також нагородивши членів НТШ низкою почесних грамот.

Роман Кушнір подарував учасникам заходу з різних міст України, у яких працюють осередки Товариства, ювілейні медалі „150 років Наукового товариства ім. Шевченка”, а ще – буклет про історію Товариства у постатях, підготовлених дійсними членами НТШ Андрієм Фелонюком і Василем Шендеровським.

Під час урочистостей з вуст генерального секретаря Світової ради НТШ Анатолія Карася прозвучали вітання від Світової ради НТШ (президент Леонід Рудницький), НТШ в Америці (голова Галина Гринь), НТШ у Словаччині (голова Владислав Ґрешлик;

Учасники Урочистої академії з нагоди 150-річчя Наукового товариства ім. Шевченка. Львів, 16 грудня 2023 р.

почесний голова, іноземний член НАН України Микола Мушинка). Продемонстровано відеозвернення голови НТШ в Австралії, іноземного члена НАН України Марка Павлишина. Також Почесний консул Канади у Львові, докторка філософії, членкиня НТШ у Канаді Оксана Винницька виголосила вітання від НТШ у Канаді, а професорка Варшавського університету Валентина Соболевська – від НТШ у Польщі. Заступниця голови НТШ Лідія Бойчишин зачитала адрес від Світового конгресу українців і Світової федерації українських жіночих організацій. Наприкінці до теплих слів з приводу ювілею НТШ долучилися представники громадських організацій Львова та України.

Перед закриттям Урочистої академії Роман Кушнір подякував за організаційну й матеріальну підтримку в проведенні численних ювілейних заходів членам Президії НТШ, ректорам провідних університетів Львова, директорам музеїв, бібліотек та доброчинцям.

Потім відбулося офіційне погашення поштової марки, присвяченої 150-річчю Наукового товариства ім. Шевченка.

Надалі присутні мали нагоду насолодитися святковим концертом, який підготували студенти кафедри театрознавства та акторської майстерності факультету культури і мистецтв ЛНУ ім. Івана Франка, заслужена хорова капела України „Боян” імені Євгена Вахняка, народний ансамбль пісні і танцю „Черемош”. У фое Актової зали університету до уваги всіх зацікавлених була запропонована також виставка з 24 банерів „Наукове товариство імені Шевченка в постатях (до 150-річчя)” та підбірка видань Товариства. Завершилася Урочиста академія у Львівському будинку вчених.

150-літній ювілей Наукового товариства ім. Шевченка – знаменна подія в історії національної науки й культури. Вона засвідчила великий інтерес громадськості до славної історії Товариства та його здобутків у новітній період. Члени НТШ зробили все для того, щоб спопуляризувати спадщину своєї інституції й актуалізувати її значення та роль у сучасних складних умовах українського державотворення.